

הואיל משה

פרשת חיי שרה
שנת תשפ"א

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"א"ס

ואיתא במסכת שבת (דף קט"ו:), תנו רבנן, ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות (להבדילה מן הסמוכות לה) מלמעלה ומלמטה (בתחלה ובסוף ויהי בנסוע הארון), לומר שאין זה מקומה (שאינה ראויה לכאן דלאו בהליכות מסעות משתעי לעיל מיניה אלא בדגלים היתה ראויה לכתב בפרשת במדבר סיני), רבי אומר לא מן השם הוא זה (לא זה השם של טעמי הסימניות דמקומה היא דפרשה זו בתחלת מסע שנסעו מהר סיני דאיירי לעיל מיניה ויהי בחודש השני בשנה השנית בעשרים לחדש נעלה הענן וגו'), אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו.

כמאן אזלא הא דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה (דפרשה זו ספר לעצמו נמצא שלמעלה ספר לעצמו ושלמטה ספר לעצמו הואיל וזה מקומה נמצא ספר וידבר נחלק לג' ספרים) כמאן כר', מאן תנא דפליג עליה דר', רשב"ג הוא, דתניא רשב"ג אומר, עתידה פרשה זו (לעתיד שיהו כל הפורעניות בטלין ולא ידאגו לפורענות ויצר הרע בטל) שתיעקר מכאן ותכתב במקומה, ולמה כתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה, פורענות שנייה מאי היא ויהי העם כמתאוננים, פורענות ראשונה ויסעו מהר ה' וא"ר חמא בר' חנינא שסרו מאחרי ה' (בתוך ג' ימים למסעם התאו האספסוף תאוה להתרעם על הבשר כדי למרוד בהקב"ה), והיכן מקומה, אמר רב אשי בדגלים עיי"ש.

ובספר זרע יצחק על משניות מסכת ידיים (פ"ג-מ"ה) הביא מהגאון מוהר"ר העשיל זצ"ל וז"ל, תנן טעם למה הפסיק בין פורעניות, ומה בכך אם המה סמוכות, ותו בעי טעמא למה הפסיק דוקא בזה הפרשה ויהי בנסוע וגו', אך י"ל עפ"מ דאיתא ביבמות (דף ק"ט:), מאי דכתיב (משלי י"א-ט"ו) רע ירוע כי ערב זו, רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים וכו', למה, שקשה גרים לישראל כספחת, והטעם כתבו התוס' במסכת קידושין (דף ע"ג:) ד"ה קשים גרים, לפי שאין הקב"ה משרה שכירתו אלא על משפחות מיוחסות בישראל, וגר זה שמערב את עצמו עם ישראל גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

אך במדרש איתא להיפך, תנו רבנן ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל אין השכינה שורה אלא על שני אלפים ושני רבבות, הרי שהיו ישראל כאן חסר אחד ובא גר זה והשלים נמצא גורם לשכינה שתשרה בישראל ע"כ, ולפי"ז מוכח מהך קרא ובנוחה וגו' דראוי לקבל גרים, דהלא הם גורמים שתשרה שכינה בישראל, והנה פרשה שלמעלה הימנו כתיב, ויאמר משה לחובב וגו' ויאמר אליו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך, ויאמר אל נא תעזוב אותנו וגו', א"כ לא הניחו את יתרו לשוב לארצו, ובתור הכי כתיב ויסעו מהר ה' וגו', וא"כ אי לא הוי מפסיק בין ויסעו וגו' למתאוננים והיו סמוכין תרי פורעניות שבא על ישראל אהרדי, הו"א דמשו"ה היו

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה: ולמעלה כתיב ובתואל ילד את רבקה שמנה אלה ילדה מלכה לנחור אחי אברהם: ופילגשו ושמה ראומה ותלד גם הוא את טבח ואת גחם ואת תחש ואת מעכה:

והנבס"ד לפרש הסמיכות, עפ"י דהזוה"ק (בפרשתן) דראומה זו קטורה היא הגר עיי"ש, ובבעלי התוס' עה"ת (בפרשתן) הקשו, דהיאך נשא אאע"ה את הגר שהיתה מצרית ראשונה שעתידה התורה לאסור, והלא איתא במסכת קידושין (דף פ"ב:) קיים אברהם כל התורה עד שלא ניתנה, וכתיב לא יבוא מצרי בקהל ה' עכ"ק, וכן הקשה המהרש"א במסכת יבמות (דף ק:).

ובשו"ת בנין שלמה בסופו (דרוש לבר מצוה) כתב לתרץ, דאיתא במסכת יבמות (דף ע"ג:), עמוני ומואבי אסורים ואיסורן איסור עולם אבל נקבותיהם מותרות מיד, מצרי ואדומי אינן אסורים אלא עד שלשה דורות אחד זכרים ואחד נקבות, ר"ש מתיר את הנקבות מיד, אר"ש ק"ו הדברים, ומה אם במקום שאסר את הזכרים איסור עולם התיר את הנקבות מיד, מקום שלא אסר את הזכרים איסור עולם אלא עד שלשה דורות אינו דין שנתיר את הנקבות מיד, אמרו לו אם הלכה (שמעת מרבתיך שהנקבות מותרות מיד במצרי ואדומי) נקבל (ממך), ואם לדין (שאתה דן ק"ו מעצמך) יש תשובה (להשיב) עיי"ש.

וכתב הטעם במאי דלא דרשו הק"ו, עפ"מ דאיתא שם (דף ע"ג:), דעמוני ולא מואבית לאו מקרא שמעינן ליה מדכתיב עמוני, דא"כ נימא נמי מצרי ולא מצרית, וגם ליכא למימר משום דאין דרכה של אשה לקדם, דהא אינו תי' דמ"מ היה להם לקדם נשים לקראת נשים, אך עיקר הטעם משמע דהוא הלכה למשה מסיני דעמוני ולא עמונית, דיתרא הישמעאלאי אמר, דכך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, ומשמע דשמואל קיבל איש מפי איש הלכה למשה מסיני דעמוני ולא עמונית דהא מקרא גופא ליכא הוכחה כלל, וכ"כ להדיא הרמב"ם בה' איסורי ביאה (פ"ב ה"ח) דהוא הל"מ, וכ"מ בירושלמי במסכת יבמות (פ"ה ה"ח), ועפ"י נודע לנו הטעם דאמאי לא דרשי רבנן הק"ו, משום דאין דנין ק"ו מהלכה, ור"ש דדרש הק"ו משום דס"ל דדנין ק"ו מהלכה, וכיון דדנין ק"ו מהלכה שפיר ילפינן ק"ו מעמוני ומואבי, דגבי מצרי ואדומי נמי הנקבות מותרות מיד, ושפיר היה יכול לישא להגר, דהנקבות מצרית נמי מותרות לבוא בקהל כמו בעמון ומואב עיי"ש.

בקהל כמו גבי עמוך ומואב, ולפי"ז ילפינן תוס' שבת בק"ו משביעית, וקרא דיום הששי אתיא לתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, ולפי"ז איכא חמשה חומשי תורה, ומקבלין גרים, ולכן ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים, כי אף שלא ילדה רק לצ' שנים, מ"מ כיון שגיירה הנשים והוה כאלו ילדם, שפיר חיתה קכ"ז שנים ודו"ק.

****

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה: ואיתא במדרש רבה (פרשה נ"ח-ג), **רבי עקיבא היה יושב ודורש, והצבור מתנמנם, בקש לעורר, אמר מה ראתה אסתו שתמלוך על קכ"ז מדינה, אלא תבא אסתו שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנה ותמלוך על קכ"ז מדינות ע"כ, ויש להבין דמדוע ביקש לעוררן דייקא ע"י שדרש מאמר זה לפניהם.**

והנבס"ד, בהקדם מש"כ בספר פני אריה זוטא לכאר דברי המדרש, דאיתא במסכת סוטה (דף ר"ח-ט), משמת ר"ע בטל כבוד התורה [עד ר"ע היו לומדים תורה מעומד כדאיתא במסכת מגילה (דף כ"א) וילפינן לה מקרא דכתיב ואתה פה עמד עמדי], ולכן כאשר ר"ע היה יושב ודורש היינו שדרש בישיבה ולא בעמידה כפי שהיה נהוג אז, התרעמו הציבור להרהר אחריו על שאינו דורש בעמידה, ורמזו לו שאין דעתם נוחה בכך ולכן התחילו להתנמנם.

ור"ע דדרש בישיבה י"ל דס"ל דמה שנאמר ואתה פה עמד עמדי לא קאי להא דצריך ללמוד בעמידה, אלא למה דאיתא בשבת (פ"ה) דשלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים עמו הקב"ה וכו' ופירש מן האשה וכו', ומגלן דהסכים הקב"ה על ידו, דכתיב לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, וכתיב בתריה ואתה פה עמד עמדי וכו' עיי"ש, אך דקשה ע"ז דהיאך יתכן לומר דהקב"ה הסכים עם משה על מה דפירש מאשתו הלא עדיין לא קיים מצות פו"ר, דלביית הלל ביבמות (דף ס"א-ב) צריך בן ובת, ולמשה לא היה לו רק ב' בנים, אך אי נימא כבית שמאי דסגי בב' בנים נחא, וי"ל דזה אי מצות פו"ר הוא בכך ובת או בכ' בנים תליא אם אשה מצווה על מצות פו"ר, דפליגי בזה במסכת יבמות (דף ס"ה), והיינו דאי ס"ל דגם האשה מצווה בפו"ר י"ל דצריך דייקא בן ובת, דהבן הוא נגד מצות האב והבת הוא נגד מצות האם, משא"כ אי ס"ל דנשים אינם מצווין על מצות פו"ר רק האיש, אז י"ל דמצות פו"ר הוא בכ' בנים.

ואיתא במסכת ב"ק (דף צ"ג), אמר רב חנן המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה, שנאמר ותאמר שרי אל אברהם חמסי עליך, וכתיב ויבא אברהם לספור לשרה ולבכותה עיי"ש, ולכאורה הרי צדקה במה שטענה עליו על שלא התפלל עליה שתיפקד, כי נצטערה על שנמנע ממנה לקיים מצות פו"ר, ומדחזינן שנענשה ומתה קודם לאברהם בהיותה קכ"ז שנים מוכח דאשה אינה מצווה על מצות פו"ר, ובכך לא היה לה להצטער כל כך ולמסור דינה לשמים.

שני פורעניות על ישראל מחמת דקבלו את יתרו ולא הניחו אותו לפרוש מהם, רע ירוע וגו' רעה אחר רעה על מקבלי גרים דגורם שתסתלק שכינה מישאל, ולכן הפסיקו הכתוב בפרשת ויהי בנסוע וגו' ובנוחה וגו', דמכאן מוכח דהגר גורם שישרה שכינה בישאל ורשאי לקבל גרים, ולא מהאי טעמא בא שתי פורעניות עכ"ד, מבואר מזה דאי ס"ל דאיכא ה' ספרי תורות אז י"ל דמקבלין גרים, משא"כ אי ס"ל דאיכא ד' ספרי תורות אז אין מקבלין גרים.

ולכאורה יש להביא ראיה דאיכא ה' ספרי תורות, דאיתא בשבת (פ"ה) אמר ר"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למ"ל (מאי שנא דכתיב ה"א ביום גמר מעשה בראשית), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו עיי"ש, וברש"י עה"פ יום הששי כתב וז"ל, הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה עכ"ל, מוכח מזה דאיכא חמשה חומשי תורה, אמנם מצינו במד"ר בראשית (ט"ז-ט), ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, אמר ר' יודן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על קדש ובה נגמרה מלאכת העולם על כן כתיב הששי [ופרש"י ה"א יתירה להרבות שעה ראשונה, אחרונה ליום ששי ראשונה לשבת וכ"כ במתנות כהונה].

וכתב בספר סמיכת חכמים בהקדמה לסיום מסכת חגיגה והתחלת מסכת יבמות, ובספר כסף נבחר (פרשת עקב), דאי ס"ל חמשה חומשי תורה ס"ל דה"א יתירה בא ללמוד שהתנה הקב"ה במעשה בראשית, משא"כ אי ס"ל שבעה ספרי תורות הן, א"כ אי אפשר דקאי ה"א יתירה ללמוד אם יקבלו חמשה ספרי תורה, ולכן סובר דאיתא להך ילפותא דמוסיפין מחול על הקודש עכ"ד.

ולכאורה י"ל דזה אי קרא דיום הששי קאי דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, או אתיא ללימוד דתוס' שבת, תליא אי ס"ל דנין ק"ו מהלכה או אין דנין, דהתוס' ברי"ה (ט) ד"ה ור' ישמעאל כתבו, דהא דאיצטריך קרא לתוס' שבת ויו"ט ולא ילפינן מק"ו משביעית, דמה שביעית דקיל משבת אמרינן ביה תוספת, שבת החמורה לא כש"כ, משום דשביעית הא דמוסיפין מחול על הקודש הוי הלכה למשה מסיני, ואין למידין ק"ו מהלכה עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל למידין ק"ו מהלכה שפיר י"ל דילפינן תוס' שבת בק"ו משביעית, והקרא דיום הששי אתיא דתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית.

והנה הקשו אהא דכתיב ויהיו חיי שרה מאה שנה וגו', הלא איתא במסכת נדרים (דף ט"ז), דמי שאין לו בנים לא נקרא חי עיי"ש, א"כ לא היה לה רק ל"ז שנים מזמן שנולד יצחק, וכתב בספר תפארת יונתן לתרץ, דכיון דשרה גיירה הנשים כדכתיב ואת הנפש אשר עשו בחזן והוה כאלו ילדם לכן חיתה שפיר קכ"ז שנים עיי"ש.

ובזה יבואר ההמשך, ופלגשו ושמה ראומה דקאי אהגר, ולכאורה קשה איך לקחה אאע"ה הא הוי מצרית, וע"כ דס"ל דדנין ק"ו מהלכה וילפינן מעמוני ומואבי, דגבי מצרי ואדומי נמי הנקיבות מותרות מיד, ולכן היה יכול לישא להגר דהנקיבות מותרות לבוא

טעם נכון למה שפסק מרן בשו"ע אהע"ז (סי' א' סעיף ד'), דמי שחשקה נפשו בתורה כבן עזאי פטור מפו"ר, והיינו משום שיש בידו דבר שבשבילו נברא העולם, וא"כ כ"ש שאותו דבר יקיימנו וכיון דכל מצות פו"ר הוא לקיום העולם, דלא לתוהו בראה לשבת יצרה, וזה יש בידו תורה שבשבילה נברא העולם, כ"ש שבה מתקיים העולם, ואין צריך עוד למצות פו"ר שאינה אלא לקיום העולם בלבד, ולענ"ד יראה דבזה פליגי חכמים וכן עזאי, דבן עזאי ס"ל כך ומשו"ה לא עסק בפו"ר, וחכמים שאמרו לו נאה דורש ואין נאה מקיים, סברי דלא דרשינן טעמא דקרא, וגזירת הכתוב הוא פרו ורבו, ואף מי שיש בידו תורה אינו פטור מפו"ר עכ"ד, ולפי"ז י"ל דמשה ס"ל דדרשינן טעמא דקרא, וכיון דהוא עמוד התורה שפיר מותר לו לפרוש מן האשה.

ובספר כנתנת פסים הקשה דאמאי לא מלכה אסתר בזכות אברהם על קע"ה מדינות, ות"י שם דהיה לאע"ה חטא במה שאמר במה אדע ע"כ הגן לה רק זכות שרה שלא היה לה שום חטא עיי"ש [ועיי' בספר בנין דוד (את י"ב) ובספר מדרש יונתן].

והרמב"ן (פרשה ט"ו-י) כתב להמליץ, שאברהם אבינו לא קרא תגר חס ושלום אלא דשאל פן ואולי יעשו הכנעני תשובה על עונם ולא ינתן הארץ לבני ישראל דהרי מקרא מלא לא בצדקתך וביושר לבבך אתה בא לרשת את הארץ כי אם ברשעת הגוים האלה וגו', ולכן חשש אברהם אבינו שמא הכנענים יחזרו בתשובה ויתעכב ירושת הארץ עיי"ש, וכתב בספר כסף נבחר (פרשת לך) דכ"ז נחא אי ס"ל דתשובה מהני לבני נח אז שפיר יש לומר דאברהם אבינו בהאי פחדא הווי יתיב וכדין שאל, משא"כ אי ס"ל דלא מהני תשובה לבני נח כדאיתא במדרש תנחומא (פרשת האינו) כתיב ישא ה' פניו אליך, אליך נושא פנים כשחוזרים בתשובה ולא לאומות העולם עיי"ש, ולפי"ז אין לו תירוץ על אמרו במה אדע עכ"ד.

ובהואיל משה פרשת נח (שנת תשנ"ו) כתבנו למה מועיל תשובה רק לישראל, [ועיי' בספר בני יששכר חודש סיון (מאמר ב' אות ה'), שהביא כמה טעמים ע"ז], לפימש"כ בספר ברית שלום פרשת כי תשא (דף ג"ט. מדפ"ס) לפרש מה שאומרים בתפילת אל מלך יושב על כסא רחמים וכו' מוחל עונות עמו מעביר ראשון ראשון וכו', דאיתא במסכת ע"ז (דף ע"א) המערה יין נסך מצרצור קטן לבור אפילו כל היום כולו קמא קמא בטל עיי"ש, ואיתא ביו"ד (סי' קל"ד סעיף א') דיין נסך שנתערב ביין של היתור אוסר בהנאה בכל שהוא, במה דברים אמורים כשהורק היין המותר על טיפה של יין נסך, אבל אם עירה יין נסך מצרצור קטן לתוך הבור של יין (היתור), אפילו עירה כל היום, ראשון ראשון בטל וכו' עיי"ש.

ונודע שיטת הרא"ש בפרק גיד הנשה דאם נתערב דבר מועט של איסור בתוך של היתור הכל מותר באכילה ואפילו אותו חתיכה של איסור מותר לאכול דמאחר שנתבטל ברוב נהפך אותו איסור ונעשה היתר לגמרי כי כן גזרת הכתוב עיי"ש, וזה י"ל גם בנידון דידן, דהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו הרוצה לזכות את בריותיו,

ואיתא במדרש שהיה בדין ליטול מאחשוורוש כל המלכות על שביטל הבנין בית המקדש רק משום זכות אסתר זכה למלוך על חצי העולם שהן קכ"ז מדינות עיי"ש, ואיתא במסכת מגילה (דף ט"ו), כאשר אבדתי אבדתי כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון עיי"ש, וידוע העונש דהמבטל ממצות פו"ר כאלו שופך דמים וגורם לשכינה שתסתלק מישראל כדאיתא במסכת יבמות (דף ע"ג), ולכאורה היאך לא חששה לאסור את עצמה על בעלה הלא שוב לא תוכל לקיים מצות פו"ר, וע"כ דלא חששה לכך כיון דנשים פטורות ממצות פו"ר.

ולכן יובן שפיר כוונת ר"ע הנ"ל וכוונת הציבור שנתנמנו, כי בראותם שר"ע יושב והן עומדים, הרע להם דמשום כבוד התורה היה לו לר"ע ג"כ לעמוד ולא לישב, ולכן לא חשו לשמוע אליו והתנמנו, מיד הבין ר"ע כוונתם ופתח ואמר מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינות, ובא להוכיחם מאסתר, דקרא ואתה פה עמד עמדי בא ללימוד אחר, שהסכים הקב"ה עם משה לפרוש מן האשה, דמה זכות היה לאסתר שתמלוך על קכ"ז מדינות, דהא בדין הוא שיבוטל כל המלכות מאחשוורוש ע"י שביטל מלאכת בית המקדש וגרם שלא שרתה השכינה בישראל, אלא שבזכות אסתר זכה למלוך על חציון שהם קכ"ז מדינות, והדא תברא, מה זכות נתבקש לה, ולא די שלא קיבלה עונשה שביטלה מפו"ר בישראל אחרי שנתרצית ליקח לאותו רשע לאשה וגרמה לשכינה שתסתלק מישראל אלא שצלחה גם למלוכה, ומה לי אותו רשע אחשוורוש שביטל בנין בית המקדש גרם לסילוק השכינה, הא גם הוא גרמה אותו הסילוק אחרי שביטלה מפו"ר בישראל, ועכצ"ל דאת זה לעומת זה עשה אלקים, בשביל שהיא בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנים ולא יותר, ומטעם הנ"ל שמסרה בחנם דינה לשמים על אברהם על שלא התפלל גם עליה שתזכה לבנים, כי באמת נשים פטורות ממצות פו"ר, ולכך צלחה גם אסתר למלוכה ולא נענשה גם היא על שביטלה מפו"ר בישראל, ובהיות כן דאשה אינה מצווה על מצות פו"ר א"כ מצותו הוא בב' זכרים, ולפי"ז שפיר קיים משרע"ה מצות פו"ר, וע"ז קאי ואתה פה עמד עמדי, וא"כ למה תלינו עלי בדבר הזה עכ"ד.

ועפ"י דרכו י"ל באו"א, דבטעם הדבר שנמנע משה מלקיים מצות פו"ר בבן ובת, י"ל דהנה הטור בחו"מ (סי' א') כתב וז"ל, רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם קיים, על הדין על האמת ועל השלום, פ"י ה"ר יונה ז"ל אין פירושו שבסיבת אלו נברא העולם, שהרי בתחילת הפרק אומר על שלשה דברים העולם עומד, ולא הזכיר אלו שזכר כאן, אלא הפירוש שבתחלה ברא העולם בשביל אלו הג' התורה והעבודה וגמילות חסדים, אבל אחר שבראו הוצרך לג' אלו הדין האמת והשלום בשביל קיום העולם וכו' עיי"ש, וכתב הבית יוסף, וא"ת והלא בג' שנברא העולם יספיק לקיימו, שמי שהוא סיבה להוות את הדבר כ"ש שיקיימנו עכ"ק.

וכתב בספר יושב אהלים (פרשת משפטים דף קס"ד) וז"ל, למדנו מדבריו ז"ל שמי שהוא סיבה להוות דבר כ"ש שיועיל לקיימו, ועפ"י נלענ"ד

והקשו המפרשים (עין בספר נבחר ובספר ישמח משה), דאם עפ"י דין היתה הארץ שייכת לאברהם למה ביקש שימכרו לו מרצונם, הו"ל מיד לתבוע שלו מידם, ואם עדיין לא זכה אברהם בארץ א"כ האיך יכול ליטול מן הדין.

והנבס"ד, דאיתא בבראשית רבה (פרשה י"ד-ה) עה"פ וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה, רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן אמרו, ממקום כפרתו נברא, היך מה דאת אמר מזבח אדמה תעשה לי, אמר הקב"ה, הרי אני בורא אותו ממקום כפרתו, והלואי יעמוד עיי"ש, וברש"י עה"ת עה"פ הנ"ל כתב, צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה, דבר אחר נטל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי, הלואי תהיה לו כפרה ויוכל לעמוד עיי"ש.

והנפמ"נ בין השני טעמים י"ל, דלפי טעם ראשון שפיר מובן במה שביקש אע"ה מבני חת שימכרו לו אחוזת שדה לקבור את שרה, דהרי צריך לקבור במקום המיתה, דלכן צבר עפרו שבכל מקום שימות האדם שם תהא קולטתו לקבורה, משא"כ לטעם השני יוכלו למאן למכור לו מקום לקבורתה באמרם המבלי אין קברים במקום אחר שצריך לקברה דווקא כאן, ויטענו דקרא וייצר וגו' אתיא להא דנטל עפרו ממקום המזבח, ולפי"ז לא היה לאברהם לכופף את בני חת לקבור את שרה דייקא בחברון מטעמא דשם מתה.

ואיתא במסכת ברכות (דף ס"א.), ויבן ה' אלקים את הצלע, רב ושמואל, חד אמר פרצוף (שברא הקב"ה תחלה שני פרצופין אחד מלפניו ואחד מלאחוריו, וצלחו לשנים ועשה מן האחד חוה), וחד אמר זנב (היה לו לאדם הראשון ונטלו ממנו וברא את חוה), דרש רב נחמן בר רב חסדא, מאי דכתיב וייצר ה' אלקים את האדם בשני יודי"ן, כדר' ירמיה בן אלעזר, דאמר ר' ירמיה בן אלעזר דו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון (שני פרצופין בראו תחלה אחד מלפניו ואחד מאחוריו וצלחו לשנים ועשה מן האחד חוה) שנאמר אחר וקדם צרתני (לשון צורה דהיינו שני פרצופין) עיי"ש.

וכתב בספר יד דוד (פרשת משפטים), דלהך דרשא דאדם נברא ממקום המזבח, ממקום כפרתו נברא, עכצ"ל דדו פרצופין נבראו, ואדם וחוה בבת אחת נבראו, דאי לא תימא הכי תמה עליך, וכי גברא בעי כפרה ונשי לא בעי, ודוגמתו איתא במסכת קידושין (דף ל"ד). גברא בעי חיי נשי לא בעי חיי עכ"ד.

ובספר אמרתי אחכמה (דף ל"ז:) כתב, דהפלוגתא אי דו פרצופין נבראו או מצלע נבראת תליא אי ס"ל יש אם למקרא או למסורת, דהכתיב הוא בשני יודי"ן וייצר, משא"כ הקרי הוא בחד יוד"ל לחד, ומעתה למ"ד יש אם למסורת ואיכא ב' יודי"ן אז יש לדרוש דהוה ב' יצירות ודו פרצופין נבראו, משא"כ למ"ד יש אם למקרא והוה בחד יוד"ל אז אמרינן דמצלע נבראת עכ"ד.

ולהרבות הזכיות על העונות, לכן כשרואה הקב"ה שהזכיות והעונות שוים ושקולים הם, נוטל כל הזכיות בבת אחת ונותן לתוך המדה, ואח"כ נותן לתוכו העונות כל אחת ואחת בפני עצמה, כדי שיהיה ראשון ראשון בטל, ויתהפכו העונות לזכיות שמתבטלים ברוב, וכדקיי"ל כל איסורין שבתורה חד בתרי בטל, וזהו הכונה מוחל עונות עמו, והאיך, על ידי מעביר ראשון ראשון, היינו דנותנן באופן שיהא קמא קמא בטל בזכיות ומבטלו עכ"ד.

והנה נודע מה שכתב הפרמ"ג (יוד"ס סי' ס"ב מ"ז סק"א) ובשער התערובות (פ"א הקי"ה ג) דבבן נח לא מהני ביטול ברוב, דאחרי רבים להטות בישראל נאמרה ולא בבן נח עיי"ש, ולפי"ז א"ש למה לא מהני תשובה לב"נ, כיון דכל הטעם דתשובה מהני הוא ע"י שהקב"ה מבטל העונות ברוב, א"כ תינהן בישראל דנוהג בהם דין רוב ומיעוט ושייך בהו ביטול ברוב, משא"כ בב"נ דלא מהני ליה ביטול ברוב, גם תשובה לא מהני להו.

ולכאורה י"ל דכ"ז א"ש אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז י"ל דהטעם דתשובה מועיל משום דעבירות מתבטלים ברוב זכיות, ולפי"ז שפיר י"ל דלב"נ דלא מהני ביטול, ולכן לא מהני תשובה לב"נ, משא"כ אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, לפי"ז לא אמרינן דתשובה מהני הוא מטעם ביטול, ולפי"ז שפיר י"ל דגם לב"נ מהני תשובה.

ולפי"ז יבואר המדרש, כי בראותם שר"ע היה יושב ודורש והם עומדים, הרע להם, דהא מקרא ואתה פה עמוד עמדי ילפינן דאסור להרב לישב והתלמיד לעמוד, ולכן לא חשו לשמוע לדבריו והתנמנו, והבין ר"ע כוונתם, ובא להוכיחם מאסתר דהקרא דואתה פה עמוד עמדי בא ללימוד אחר, דהסכים הקב"ה עם משה לפרוש מן האשה, ופתח ואמר מה ראתה אסתר שתמלוך על קצ"ז מדינות, משום שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קצ"ז שנים, ולכאורה אמאי לא מלכה על קע"ה מדינות כמנין שנותיו של אברהם, וע"כ משום דאברהם היה לו חטא שאמר במה אדע, דאי"ל דאברהם חשש שמא יעשו הכונענים תשובה, דהרי לב"נ לא מהני תשובה, ומינה דס"ל דרשינן טעמא דקרא, וכיון דהוא עמוד התורה שפיר מותר לו לפרוש מן האשה. ולפי"ז י"ל דמה שאמר הקב"ה למשה ואתה פה עמד עמדי בא ללמד שהקב"ה הסכים עם משה בזה שפירש מאשתו, הרי לפנינו דהקרא דואתה פה עמוד עמדי לא אתיא ללמוד דצריכינן שניהם לעמוד הרב והתלמיד, ושפיר עשיתי במה שאני יושב ודורש ודו"ק.

****

גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני: וברש"י כתב וז"ל, ומדרש אגדה אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת עכ"ל.

וברש"י עה"ת פרשת לך (דף ג"ג) עה"פ ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט והכנעני והפריזי אז יושב בארץ כתב, לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים ניתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט בן אחיו יורשו ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין עכ"ד, אמנם לעיל בפסוק (דף ג"ב) והכנעני אז בארץ פרש"י, שהיה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם, שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את ארץ לבניו וכו' עיי"ש, ונמצא לפי"ז שבאמת היתה הארץ ביד אברם שהוא מזרעו של שם, אלא שהכנעני היה כובשה ממנו בכיבוש מלחמה.

וראיתי מבעל השפע חיים זצ"ל דזה אי ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו או אינה מוחזקת תליא בזה, דאמרינן בסנהדרין (דף ג"ט), כל דבר שנאמר לבני נח ולא נשנית בסיני, לישראל נאמרה ולא לבני נח, ומקשינן אדרבה מדלא נשנית בסיני לבני נח נאמרה ולא לישראל (לבני יעקב בעוד שהיו בני נח נאסר להם ולא משבאו לכלל ישראל), ומשני ליכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ולא, והרי יפת תואר דלישראל מותר ולעכו"ם אסור, התם משום דלאו בני כיבוש נינהו (לא נתנה ארץ לכבוש כי אם לישראל שאף לישראל לא הותר יפת תואר אלא במלחמה ע"י כיבוש) עיי"ש.

ומעתה אי אמרינן מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ומוכח דעכו"ם לאו בני כיבוש מלחמה נינהו, ולפי"ז לא זכו בה הכנעני ע"י הכיבוש, וא"כ נשארה הארץ ביד בני שם, וזכה אברהם בנחלת הארץ כשהבטיחו הקב"ה אף שהיה הכנעני בארץ, וממילא ארץ ישראל היתה מוחזקת בידם, משא"כ אי לא אמרינן מי איכא מידי וכו', אז י"ל דעכו"ם בני כיבוש מלחמה נינהו, וקנאה הכנעני לארץ ע"י כיבושם, א"כ לא היתה הארץ מוחזקת ביד אבותינו עכ"ד, ועיין שארית יעקב (פרשת שלח ד"ה וזה טעם).

ואיתא במסכת סנהדרין (דף ג"ט), אמר ר' יוחנן, עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה, לנו מורשה ולא להם, וליחשבה גבי שבע מצות, מ"ד מורשה מיגזל קא גזיל לה (והא קא חשיב גזל), מאן דאמר מאורסה [כדאיתא במסכת פסחים דף ג"ט:] אל תקרי מורשה אלא מאורסה) דינו כנערה המאורסה דבסקילה, ר' מאיר אומר מניין שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול, שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וכו' עיי"ש.

והתוס' במסכת חולין (דף ל"ג) ד"ה אחד הקשו, מהא דעכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה, נימא מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור עיי"ש, ובספר עיר דוד (אות שפ"ב) כתב, דאכן הא מילתא תליא בפלוגתא דר"ש ור"מ, דאליבא דר"מ דדריש דנכרי העוסק בתורה הרי הוא ככה"ג, לדידיה שפיר רשאי נכרי ללמוד תורה משום דליכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, משא"כ לר"ש דס"ל אתם קרויין אדם ולדידיה נכרי אסור בלימוד התורה ולא ס"ל להאי כללא דמי איכא מידי וכו', ויתכן שיהא איסור לעכו"ם אפילו במילתא דשריא לישראל עיי"ש.

ואיתא במס' ב"ב (דף ק"ט), דבנות צלפחד היו מסופקין בזה אי א"י מוחזקת מאבותינו או לא, אם מה דכתיב ונתתי אותה לכם מורשה, הפי' שהוא ירושה להם מאבותיהם, או מורישין ואינם יורשין ואינה מוחזקת עיי"ש, והקשה בס' צידה לדרך דלכאורה מה ספק יש בזה, דהרי מוכרח דהפי' של מורשה הוא דירושה היא להם דהרי כתיב תורה צוה לנו משה מורשה וגו', ושם ודאי לא שייך לפרש מורישין ואינם יורשין וא"כ ע"כ דפי' מורשה היינו ירושה, ותיריך דשם דרשינן אל תיקרי מורשה אלא מאורסה כדאיתא במסכת פסחים (דף ג"ט), ולכן אין ראייה משם.

וכתב בס' בגדי אהרן (פ' בראשית), דזה שייך רק למ"ד יש אם למקרא, ואזלינן בתר הקרי ולכן י"ל אל תיקרי מורשה אלא מאורסה, אבל אי אמרינן יש אם למסורת א"כ ע"כ דפי' תיבת מורשה הוא דירושה היא להם, ושפיר מוכח דא"י מוחזקת מאבותינו עיי"ש, וכ"כ במשען המים עה"ת (פ' אמור), ולפי"ז נמצא דאי ס"ל יש אם למקרא אין לנו ראייה דא"י מוחזקת כיון דיש לפרש לשון מורישין ואינם יורשין, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת מוכרח דא"י מוחזקת דע"כ פי' מורשה הוא ירושה, כדחזינן בפסוק תורה צוה לנו משה מורשה וגו'.

ואיתא במסכת סוטה (דף ה'), א"ר יוחנן, אד"ם (למה נקרא שמו אדם שהוא) א"פר ד"ם מ"רה (כלומר כולו הבל לכך אל יתגאה), בש"ר ב"ושה ס"רוחה ר"מה, איכא דאמרי שאול (מקום שאול ביתו) דכתיב בשין עיי"ש, וכתב בבית האוצר ח"א (כלל קפ"ג אות ר'), דר' יוחנן ס"ל אם למקרא, דהברת תיבת בשר, כאילו היה סמך, ואיכא דאמרי ס"ל דאזלינן בתר המסורת דכתיב בשין עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דריו"ח דס"ל דעכו"ם אסור בלימוד התורה, ור"מ דס"ל דמותר ללמוד תורה אזלי לשיטתם, דריו"ח דס"ל יש אם למקרא ולדידיה דרשינן אל תקרי מורשה אלא מאורסה, וא"כ התורה היא מאורסת לישראל, ומעתה אין לעכו"ם לעסוק בתורה, ור"מ דס"ל במסכת כריתות (דף י"ז) יש אם למסורת עיי"ש, ולפי"ז לא דרשינן מאורסה שהתורה מאורסת לישראל, ולכן ס"ל דליכא איסור לעכו"ם לעסוק בתורה.

ובזה יבואר דברי רשיז"ל, דאע"ה בכואו אל בני חת לבקש שימכרו לו אחוזת קבר, בא להם בטענת ממנ"פ, באמרו להם דצריך לקבור במקום שמת שם כדמוכח מקרא דוייצר וגו' עפר מן האדמה, שצבר עפרו מד' רוחות שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה, ולכן אם תרצו למכור לי מה טוב, ואולם אם תמאנו דטענתכם בפיכם שאין אני צריך לקברה דוקא כאן, וקרא דוייצר וגו' אתיא לאידך דרשא דלקח עפרו ממקום המזבח, א"כ הרי דאדה"ר נברא מעפר מקום המזבח, ולפי"ז ס"ל דדו פרצופין נבראו, ויש אם למסורת, ועכו"ם מותר ללמוד תורה, וס"ל מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ועכצ"ל דעכו"ם לאו בני כיבוש נינהו, וארץ ישראל מוחזקת, וכיון דכבר זכיתי בארץ אטלנה מן הדין ודו"ק.

ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל: ואיתא במדרש [הובא בנחלת יעקב פ' לך לך (אות י"ב) ובישמח משה (בפרשת)] מכאן אמרו חכמים (ברכות דף ל"א), אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכריהו ע"כ, והוא פלאי.

והנבס"ד, דאיתא במסכת תענית (דף י"ג), אמר ר' אלעזר, אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגז עליכם הדרך עי"ש, אך התוס' (שם) ד"ה אל תרגזו כתבו וז"ל, ויש מדרש (בראשית רבה פרשה צ"ד-ב) אל תפסיקו מדבר הלכה עכ"ל, ובספר שפע חיים מכתבי תורה (ס"ו ש"י) כתב דהש"ס דידן והמדרש פליגי בזה, דאיתא במסכת ברכות (דף כ"א), אמר רב יהודה, ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא, אינו חוזר וקורא, ספק אמר אמת ויצ"ב ספק לא אמר, חוזר ואומר אמת ויצ"ב, מאי טעמא קריאת שמע דרבנן אמת ויצ"ב דאורייתא (שמואל ב' יציאת מצרים החיובא דאורייתא היא דכתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים), מתיב רב יוסף ובשכבך ובקומך, אמר ליה אביי ההוא בדברי תורה כתיב עי"ש, ולפי"ז אי ס"ל קריאת שמע דרבנן וקרא ובלכתך בדרך בדברי תורה כתיב, א"כ להדיא אמרה התורה דגם כשמהלך בדרך צריך לעסוק בתורה, משא"כ אי ס"ל קריאת שמע מדאורייתא, א"כ קרא ובלכתך בדרך לאו בדברי תורה כתיב, ולפי"ז י"ל דבדרך אסור לעסוק בתורה עכ"ד.

ואיתא במסכת מנחות (דף צ"ט) במתני', שני שולחנות היו באולם מבפנים על פתח הבית, אחד של שייש ואחד של זהב, על של שייש נותנים לחם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו, שמעלין בקודש ולא מורדין, ואחד של זהב מבפנים שעליו לחם הפנים תמיד, וארבעה כהנים נכנסין, שנים בידם שני סדרים ושנים בידם שני בזיכין, וארבעה מקדימין לפניהם שנים ליטול שני סדרים ושנים ליטול שני בזיכין, המכניסין עומדין בצפון ופניהם לדרום, והמוציאין עומדים בדרום ופניהם לצפון, אלו מושכין ואלו מניחין וטפחו של זה כנגד טפחו של זה, שנאמר לפני תמיד, (ונתח על השלחן לחם פנים לפני תמיד) ור' יוסי אומר אפילו אלו נוטלין ואלו מניחין אף היא היתה תמיד.

ובגמ' (שם) איתא, תניא, ר' יוסי אומר אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום אלא מה אני מקיים לפני תמיד שלא ילין שלחן בלא לחם, א"ר אמי מדבריו של ר' יוסי נלמד אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך עי"ש, ולפי"ז לרבנן דס"ל דתמיד משמע שלא יניח השלחן בלא לחם אפילו שעה קלה, א"כ ה"ה גבי לא ימוש ספר התורה משמע נמי דווקא שילמד כל זמן.

וכתב בספר הדרת מרדכי (הד"ק א' בסופו), דזה אי תמיד משמעותו ללא הפסק כלל, או דדבר שהוא בכל יום ג"כ בכלל תמיד, פליגי בה תנאי במסכת יומא (דף ע"ג), בסוגיא דטומאה הותרה בציבור או דחויא, דתניא, ציץ בין שישנו על מצחו (של כהן גדול כשאידיעה טומאה על הקרבן) בין שאינו על מצחו מרצה, דברי ר' שמעון, ר' יהודה אומר

עודה על מצחו מרצה, אין עודה על מצחו אינו מרצה, א"ל ר"ש כה"ג ביוהכ"פ יוכיח, שאין עודה על מצחו (בשעת עבודת היום הפנימית שאינו נכנס לפניו בבגדי זהב) ומרצה, א"ל ר' יהודה הנח לכה"ג ביוהכ"פ שטומאה הותרה לו בציבור (שכולו קרבן ציבור ואינו צריך לרצוי ציץ), מכלל דר' שמעון סבר טומאה דחוייה הוא בציבור, ומסיק שם בגמרא, דטעמא דר"ש דס"ל דאפילו אין עודה על מצחו מרצה, מקרא דכתיב תמיד לרצון לפני ה' מאי תמיד, אילימא תמיד על מצחו מי משכחת לה מי לא בעי מיעל לבית הכסא ומי לא בעי מינם אלא תמיד מרצה הוא, והיינו דר"ש ס"ל דתמיד משמעותו ללא הפסק כלל וכיון דבהכרח פושטו כשישן וכו' עכ"ל דגם כשאינו על מצחו מרצה, אמנם ר' יהודה ס"ל דתמיד לאו דוקא בתמידות ולכן שפיר ס"ל דאין עודה על מצחו אינו מרצה עי"ש.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל דתמיד דוקא וצריך לעסוק בתורה כל היום, א"כ עכ"ל דציץ מרצה אפילו אין עודה על מצחו וההכרח לכך מכה"ג ביוהכ"פ, ושפיר י"ל דטומאה דחוייה בציבור, אמנם אי ס"ל תמיד לאו דוקא ואפילו בקריאת שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש, א"כ שפיר י"ל דציץ אינו מרצה רק בעודה על מצחו, וממילא עכ"ל דאין להוכיח מיוהכ"פ, דטומאה הותרה בציבור עי"ש.

ואיתא ביומא (דף ע"ג), ציץ בין שישנו על מצחו (של כהן גדול כשאידיעה טומאה על הקרבן) בין שאינו על מצחו מרצה, דברי ר' שמעון, ר' יהודה אומר עודה על מצחו מרצה, אין עודה על מצחו אינו מרצה, א"ל ר"ש כה"ג ביוהכ"פ יוכיח, שאין עודה על מצחו (בשעת עבודת היום הפנימית שאינו נכנס לפניו בבגדי זהב) ומרצה, א"ל ר' יהודה הנח לכה"ג ביוהכ"פ שטומאה הותרה לו בציבור (שכולו קרבן ציבור ואינו צריך לרצוי ציץ) עי"ש, והנה הרמב"ם בהל' ביאת מקדש (פ"ד-ה"ח) פסק כר' יהודה דעודה על מצחו מרצה אין עודה על מצחו אינו מרצה, והקשה עליו הכס"מ, דהלא הרמב"ם (שם הל' ט"ו) פסק דטומאה דחוייה בציבור, ולפי"ז תקשי עליו קושית ר"ש כה"ג ביוהכ"פ יוכיח, ועי"ש מה שהביא תירוץ בשם הר"י קורקוס והאריכו בזה האחרונים.

ובספר ערוך לנר סוכה (ע"ג) כתב לתרץ, דהנה התוס' ביומא (שם) הקשו, מה ראייה מייתי ר"ש מכה"ג ביוהכ"פ, דשם אי אפשר הוא להיות על מצחו עי"ש, אכן י"ל כיון דאמרין ביבמות (דף מ"ג) בגר שבא לפנינו דסבר ר' יהודה דטובלין אותו ומה בכך, ומפרש שם הטעם דר"י ס"ל או הא או הא סגי עי"ש, ולפי"ז דס"ל לר"י טבל ולא מל הרי זה גר ע"כ דס"ל דנין אפשר משאי אפשר, ולכן מתורץ קושית התוס' דלר' יהודה לשיטתו מייתי ראייה מהימנא מכה"ג ביוהכ"פ, דאין לומר דשם אי אפשר דהרי ר' יהודה ע"כ ס"ל דנין אפשר משאי אפשר, אבל הרמב"ם דפסק בהל' איסורי ביאה (פ"ג) דאינו גר עד שימול ויטבול, וא"כ ע"כ פסק כמ"ד אין דנין אפשר משאי אפשר, ולכן א"ש מאי דפסק אין עודה על מצחו אינו מרצה, אע"ג דפסק טומאה דחוייה הוא בציבור, דמכ"מ אין ראייה מכה"ג ביוהכ"פ, ד"ל דהתם שאני דאי אפשר הוא וכקושית התוס' עכ"ד, וכ"כ בשו"ת הרי בשמים (ח"א סי' כ"א) עי"ש, המורם מזה דלמ"ד דנין אפשר משאי אפשר ס"ל טומאה הותרה.

אלא שאף גם קיים כל המצוות, וז"ש וה' ברך את אברהם בכל, שהיה הקב"ה בעזרו לקיים כל התורה כולה, אך קשה האיך לקח את הגר, ע"ז דרש ר' מאיר שלא היה לו בת, וכיון דאכתי לא קיים מצוות פו"ר, היה רשאי לו לקחתה ודו"ק.

ומעתה יבואר מאמר המדרש, וה' ברך את אברהם בכל ודרשינן שלא היה לו בת, ומה"ט הותר לו להחזיר את הגר דאכתי לא קיים מצוות פו"ר, דמצוות פו"ר הוא זכר ונקיבה, דילפינן מברייתו של עולם וס"ל דנין אפשר משאי אפשר, ולפי"ז ס"ל טומאה הותרה הוא בציבור, ומעתה אין להוכיח מכה"ג ביוה"כ דציץ מרצה אף שאינו על מצחו, דשאני התם דטומאה הותרה בציבור, ומעתה מהא דהציץ מרצה רק בעודו על מצחו, מוכח דתמיד אינו דייקא בתמידות בלי הפסק, ולפי"ז ה"ה לגבי תלמוד תורה אינו צריך לעסוק בכל עת, ושפיר י"ל דקרא ובשכבך ובקומך קאי על דברי תורה, וגם בדרך צריך לעסוק בתורה, ולכן מכאן אמרו חכמים אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, דכיון דגם בלכתו בדרך חייב לעסוק בתורה, ישנן לעצמו אותה ההלכה לחזור עליה שלא ישכחנה ודו"ק.

****

ויקראו לרבקה ויאמרו אליה התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך: ואיתא בתנא דבי אליהו רבא (פוק כ"ז אות י"ז), ובמדרש ילקוט תהלים (רמז תשצ"ה), **לא גלגל הקב"ה והוציא את ישראל ממצרים אלא בשביל שרה רבקה רחל ולאה וכו', ובשכר שאמרו לה לרבקה, התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך וכו' עיי"ש,** וצ"ב השייכות של יציאת מצרים במה ששאלו את רבקה התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך.

והנבס"ד, דאיתא במסכת קידושין (דף ב:), ר' שמעון אומר מפני מה אמרה תורה כי יקח איש אשה ולא כתב כי תלקח אשה לאיש, מפני שדרכו של איש לחזר אחר אשה ואין דרכה של אשה לחזר אחר איש, משל לאדם שאבדה לו אבידה מי חוזר על מי בעל אבידה מחזר על אבידתו עיי"ש, אך בספר שפע חיים על נישואין (ס"ג נ"ט אות ד) כתב, ד"ל דלכן כתיב כי יקח, משום דהאיש מצווה על מצוות פו"ר ולא האשה עיי"ש.

ונודע קושיית המפרשים דהיאך יצאו ישראל ממצרים הלא עדיין לא הגיע הזמן, ובס' קרבן שבת (פ"א ס"ד) כתב, דאי אמרינן דישמעאל הוה בנו של אאע"ה, א"כ גם הוא בכלל הגזירה דכי גר יהיה זרעך, א"כ חל חובת הגלות על כל זרע אברהם דהיינו יצחק וישמעאל, ובדין שיהא כל אחד מהם משלם מחצית החוב דד' מאות שנה, ונמצא דשפיר השלימו בני ישראל את חלקם בגזירת השעבוד, ולא יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, אך כ"ז הוא דווקא אי אאע"ה שחרר את הגר וגם ישמעאל מתייחס אחר אאע"ה, משא"כ אי לא נשתחררה הגר והו"ל ישמעאל בן האמה דוולדה כמותה שאין מתייחס אחר האב, לא שייך לומר על ישמעאל כי גר יהיה זרעך עכ"ד.

ולכאורה צ"ב האיך לקח אברהם את הגר, הא כיון דהיתה שפחה הרי לא שייך בה קידושין, וא"כ היתה פילגש וכמש"כ רש"י סוף פרשתן (פרשה כ"ה-ו), ולשיטת הרמב"ם בהל' אישות (פ"א-ה"ב) דכל שהיא בלא קידושין איכא בה לאו דלא תהיה קדשה, ועיין בטו"ז אבהע"ז (ס"י כ"ז סק"ב) עיי"ש, וכתב בדורש לציזון (דרוש י"ג) ד"ה הנה לתרץ, דכיון שלא היתה עוד ישראלית בעולם, והיה מוכרח לקחת אשה כדי לקיים מצוות פו"ר, ולכן לקח אברהם פילגש משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת, עיין בדורש לציזון (דרוש י"ג) ד"ה הנה, ובשו"ת תורת חסד חאו"ח (ס"י מ"ה אות ו) ובאור תורה פ' לך (אות מ"ט).

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"א:), לא יבטל אדם מפו"ר אלא א"כ יש לו בנים, בית שמאי אומרים שני זכרים (אבל לא זכר ונקבה), ובית הלל אומרים זכר ונקבה שנאמר זכר ונקבה בראם, וכתב בחידושי הריטב"א בשם הגאון ז"ל, דלכ"ה זכר ונקבה דווקא כברייתו של עולם, ותדע דאם איתא דמודים ב"ה בשני זכרים ולרבותא נקט זכר ונקבה, מאי האי דפרכינן להו בגמ' דלילפי ממה דהא אינהו מודה במאי דעבד משה אלא וודאי כדאמרן, וא"ת והא אמרינן בגמ' שאם היה לו זכר ונקבה דהיכא דמיתת נקבה ואיכא ברא לברתא קיים מצוות פו"ר, ואע"ג דהשתא הוה להו שני זכרים, י"ל דהתם דהשלמה שאני כיון שהיה לו זכר ונקבה, ותדע לך דהא לכו"ע בשני נקבות לא קיים מצוות פו"ר, ורבא אמר התם דאי הוה ליה ברתא לברתא קיים מצוות פו"ר, אלא ע"כ השלמה שאני, וכיון דברירנא דלכ"ה זכר ונקבה דווקא שמע מינה דלכ"ה שני זכרים דווקא, ולא ילפינן כלל מברייתו של עולם שאין למדין אפשר משאי אפשר כדאיתא בגמ', דאי ס"ד דב"ש לרבותא נקט שני זכרים וכ"ש זכר ונקבה, א"כ לתנייה בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה, אלא וודאי כדאמרן, וי"מ בע"א וזה נראה עיקר עכ"ד. ובגמ' מאי טעמייהו דב"ש, ילפינן ממה דכתיב בני משה גרשום ואליעזר (וכיון שהיו לו שני בנים פירש מן האשה), ובית הלל ילפינן מברייתו של עולם (אדם וחוה), וב"ש ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר עיי"ש, וכתב בכסף נבחר (ר"פ יתרו) דלפי"ז מבואר דב"ש וב"ה פליגי אי דנין אפשר משאי אפשר, דב"ה דילפי מברייתו של עולם סברי דנין אפשר משאי אפשר, וב"ש דלא ילפי מהתם ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר.

ואיתא במסכת ב"ב (דף ט"ז: ודף קמ"א), וה' ברך את אברהם בכל, ר' מאיר אומר שלא היה לו בת עיי"ש, ולכאורה צ"ב מאי ברכה הוא זה שלא היה לו בת, אך י"ל, דלכאורה קשה על מה שהחזיר אברהם את הגר, דבשלמא בפעם הראשון שנשא את הגר אף שהיתה עדיין שפחה ול"ש בה קידושין והיתה פילגש, הבאנו מש"כ הדורש לציזון שנשא את הגר כדי לקיים מצוות פו"ר, אבל אחר שגולד יצחק האיך החזירה כדכתיב בסוף הפרשה ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה, ופירש"י זו הגר, ועכצ"ל דכיון דלא היה לו בת ושרה כבר מתה, ומצוות פו"ר מקיימין בבן ובת, שפיר היה רשאי ליקח את הגר כדי לקיים מצוות פו"ר.

ומעתה מובן דרשת ר' מאיר, ואברהם זקן בא בימים וגו', ע"ד שדרשו חז"ל שהיה זקן ויושב בישיבה, ולא זו בלבד שלמד תורה

אברהם יכול לדון גזרה שוה, דנהי דידע מעצמו את התורה ברוח קדשו, עם כל זה הרי לא נאמרה וניתנה הגזרה שוה, וגזרה שוה אין אדם דן מעצמו עיי"ש, ולפי"ז אי אפשר לומר דאע"ה שחרר את הגר, דהשחרור לא מהני, דהא כל הטעם דלא אמרינן בשחרר את עבדו אי עביד לא מהני, משום דילפינן לה לה מאשה, וא"כ לאאע"ה דלא ניתנו הגז"ש, וליכא הגז"ש דלה לה מאשה, א"כ לא מהני השחרור וישמעאל לא נקרא זרע אברהם.

אך יש לתרץ קושיה השוונת העמקים, די"ל דלכך לא אמרינן בשחרר עבדו אי עביד לא מהני, לפימ"ש כ"ק רבינו זי"ע בחידושי סוגיות על הסוגיא אי עביד לא מהני, לדייק ממש"כ רש"י"ל בתמורה (ד) לא תעביד, לא תעשה, דכוונתו לדייק דפלוגתת אביי ורבא אינו רק בל"ת אבל בעשה לכו"ע אמרינן אי עביד מהני, דאל"כ מה הוסיף רש"י"ל על לשון הגמ' שאמרו לא תעביד עיי"ש, וכ"כ הפנ"י גיטין (ג) ד"ה א"ל רב פפא לרבא, דאי עביד לא מהני לא אמרינן רק באיסור לא תעשה ולא באיסור עשה עיי"ש, וכ"כ בשיורי קרבן בירושלמי פסחים (פ"ה) דהא דאמרינן אי עביד לא מהני זהו דוקא בלאו שלוקין עליו ולא באיסור עשה או בלאו שאין בו מעשה עיי"ש, ולפי"ז כיון דכאן ליכא רק איסור עשה דלעולם בהם תעבודו, ובאיסור עשה הא אמרינן אי עביד מהני, וכה מצאתי בשו"ת חת"ס חאבהע"ז (ח"ב סי' ס"ג) שכ"כ וז"ל, ומ"מ סברת הפנ"י שלהי גיטין דמחלק בין עשה לל"ת מוכרח לכאורה, דלאת"ה תקשי ממשחרר עבדו איך מהני אע"כ עשה שאני עכ"ל עיי"ש, [ועיין בשימ"ק (שם אות ט"ז) שכתב וז"ל, לא תעביד, לאו דוקא לאו אלא אפילו לאו הבא מכלל עשה].

אך הקשה כ"ק מרן זי"ע, דלכאורה הא מפורש בסוגיא דאף בלאו הבא מכלל עשה פליגי, כדחזינן דפריך הגמרא מתורם מרעה על היפה וממין על שאינו מינו, דשם ליכא ל"ת רק לאו הבא מכלל עשה, אך י"ל דלהס"ד הוי ס"ל שאין חילוק, ולמסקנא דרבי קרא דתורם מהני י"ל דה"ה בכל מקום דליכא מלקות עיי"ש, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' ט) עיי"ש.

והנה לכאורה יש לנו עוד קרא דבעשה אמרינן אי עביד מהני, דבגמ' (ה) פריך והרי מקדיש תמימין לבדק הבית דאמר רחמנא נדבה תעשה אותו זה קדשי בדק הבית, ותנן המקדיש תמימים לבדק הבית אעפ"י שהוא בלא תעשה מה שעשה עשוי, וכתב רש"י"ל דהוי ל"ת מדכתיב בתחלת הפרשה לאמור דדרשינן לר' יהודה לאו אמור כמבואר בפסחים (מ"ב) ובתמורה (ד) א"כ הרמב"ם בהל' ערכין (פ"ה-ה"ה) כתב, המקדיש בהמה טהורה תמימה לבדק הבית אעפ"י שעבר על עשה מה שעשה עשוי עיי"ש הרי דהרמב"ם ס"ל דהוי רק עשה, ועיי"ש (בהלכה ו) שכתב דהוי לאו הבא מכלל עשה, ותמה הכס"מ דהא כבריייתא איתא דהוא בל"ת, וכתב הלח"מ דל"ת דקאמר כבריייתא הוי רק אסמכתא בעלמא, ולהכי כשהקשה בתמורה והרי מקדיש תמימים לבדק הבית דאמר רחמנא נדבה תעשה אותו, לא הזכיר בדבריו המקשה כלל לא תעשה, דהוי רק לאו הבא מכלל עשה ולא ל"ת. מבואר מזה דמקדיש תמימים לבדק הבית הוי רק עשה, וע"ז משני הגמרא דגלי קרא דמהני.

ובספר אור תורה (פ' לך אות מ"ט) כתב, דהלא קיי"ל ביו"ד (סי' רס"ז סס"ט), דאם בא על שפחתו הולד הוה בן חורין לכל דבר, דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ומסתמא שחררה כדי שלא יהא איסור עיי"ש, אמנם י"ל דכיון דאע"ה לא קיים עדיין מצות פו"ר, שוב י"ל דלא שחררה, ועכ"ז לא עשה איסור, משום דעשה דפו"ר דוחה דלא תהיה קדשה, אמנם י"ל דכיון דבדידה ליכא עשה, דנשים אינן מצוות על פו"ר, תו ליכא למימר עשה דוחה ל"ת, כמש"כ התוס' במסכת גיטין (דף מ"א) ד"ה לישא שפחה עיי"ש, אך אי ס"ל דנשים מצוות על פו"ר, אז שפיר י"ל עשה דוחה ל"ת עכ"ד.

ובזה יבואר הילקוט, דלכאורה קשה אמאי אברה רבקה אלך, הא אמרינן דמדכתיב כי יקח ולא כי תלקח, דדרכו של איש לחזור אחר אשה, וע"כ דכי יקח אתיא לומר דאיש מצווה על פו"ר ולא האשה, ושוב א"א לומר דאע"ה נשא את הגר משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת, וע"כ דשחרר את הגר, וישמעאל נחשב לזרעו של אברהם וי"ל דחצי החוב חל על ישמעאל, וכבר הגיע הזמן, ולכן זכו ישראל להוציא ממצרים ודו"ק.

(ב) עוי"ל, דאיתא בכתובות (ט) מנין לברכת חתנים בעשרה, שנאמר ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה עיי"ש, ובתוס' (ד"ה שנאמר) כתבו, דבמסכת כלה מיייתי לה מקרא דויברכו את רבקה, והתם ברכת אירוסין והכא ברכת נישואין, ויש ללמוד משם, שיש לברך ברכת אירוסין לאשה המתקדשת על ידי שליח, שהרי אליעזר שליח היה עיי"ש, מבואר מזה דאליעזר היה שליח לקדש את רבקה, וכן איתא במדרש לקח טוב עה"פ ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה, אלו נתן לשם הקידושין כי הראשונים היו לשם מתנה עיי"ש, וכ"כ החזקוני דתחילה נתן סבלונות ואחר כך קדשה.

וההפלאה בקונטרס אחרון לספר המקנה (סי' ל"ה סי' ט"ז) הקשה, הלא המחבר באבהע"ז (סי' ל"ה סי' ט"ז) פסק דהכל כשרין לשליחות קידושין חוץ מחרש שוטה וקטן והעבד, לפי שאינו בתורת קידושין, ולפי"ז איך היה אליעזר עבד אברהם שליח לקדש את רבקה, ומתוך דשיחררו על תנאי דאם יזמין לו הקב"ה אשה לקדש יהא משוחרר עכ"ד.

ולכאורה יש להעיר, דהנה בספר שושנת העמקים (סוף כלל ה') הקשה, דלרבא דס"ל במסכת תמורה (דף ד) דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, א"כ איך מועיל שחרור בכל מקום, הא אמרינן בגיטין (דף ל"ח) אמר רב יהודה אמר שמואל כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו, וא"כ אף אם שחרר העבד, כיון דהוא דבר איסור נימא דלא מהני, ותירץ כיון דילפינן לה לה מאשה, וגבי אשה כתבו התוס' במסכת תמורה (דף ה) ד"ה מיתבי, דבגט לא שייך אי עביד לא מהני דילפינן ממיתה עיי"ש, ולפי"ז י"ל גבי עבד כיון דילפינן לה לה מאשה ג"כ מהני השטר שחרור אף דאסור לשחררו עכ"ד, ואיתא במדרש רבה פרשת לך לך (פרשה מ"ד) דלא ניתנו גזירות שוה לאברהם אבינו עיי"ש, ועיין בבית האוצר חלק א' (כלל א' אות י"ב) שכתב בכוונת המדרש, דכיון דאין אדם דן גזרה שוה מעצמו אלא אם כן קיבלה מרבו, על כן לא היה

טען רבש"ע לא עבדו ישראל ע"ז במצרים ואתה עושה להם נסים עיי"ש, ועל חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ובספר פרדס יוסף (פ' שמיני) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטראווצא זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, עפמש"כ קמאי דהא דמהני תשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא במסכת יומא (דף פ"ו:) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, וכיון דקיי"ל אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש לכן גבי חטא דעבודה זרה שכביכול הרים יד כלפי מעלה בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל כל"ת שבמקדש, ושוב אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה.

ועד"ז ביאר מאמר הכתוב בתהלים (ק"א-ח) סמוכים לעד לעולם וגו' פדות שלח לעמו וגו' קדוש ונורא שמו, היינו סמוכים לעד לעולם מה שאנו דורשין סמוכין דכלאים בציצית דאמרינן עשה דוחה ל"ת עיין במסכת יבמות (דף ד), ולכן פדות שלח לעמו היינו שמועיל תשובה, אבל קדוש ונורא שמו היינו אם פגם בשם השם וחטא בע"ז לא מהני תשובה דהו"ל בחינת קדוש דהוא כל"ת שבמקדש עיי"ש.

והא דאמרינן דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, איתא במסכת זבחים (דף צ"ז:) ת"ר כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה, יקדש להיות כמוה הא כיצד אם פסולה היא תפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה [ופירש"י (פסחים דף מ"ה) בשר חולין או שלמים זומן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת יקדש להיות כמוה, שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תפסל אף זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לבלועת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה כחומר החטאת שנבלע בה לפנים מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחד], ופריך ואמאי (תיפסל משום האי פורתא) ונייתי עשה (דואכלו אותם דכשירה) ולידחי את ל"ת (ולא תאכל דפסולה), ומשני אמר רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש עיי"ש.

ונודע קושית העולם, דבמסכת בפסחים (דף מ"ד:) ס"ל לר' עקיבא דילפינן טעם כעיקר מגיעולי נכרים, וקרא דמשרת אתי להיתר מצטרף לאיסור, וחכמים ס"ל דטעם כעיקר ילפינן ממשרת, א"ל רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי, מדרבנן נשמע לר"ע, מי לא אמרי רבנן משרת ליתן טעם כעיקר מכאן אתה דן לכל איסורין שבתורה, לר"ע נמי משרת להיתר מצטרף לאיסור מכאן אתה דן לכל איסורין שבתורה כולה (לריו"ח פריך דאמר לעיל כל איסורין שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור חוץ מאיסורי נזיר ואוקומנא כר"ע, מכרי לר"ע שמעינן ליה דאמר באיסורי נזיר היתר מצטרף לאיסור ובשאר איסורי לא איירי מידי, ור"י אמאי לא אמר דכי הכי דאית ליה באיסורי נזיר אית ליה נמי בשאר איסורי הא ממאי דשמעינן ליה לרבנן בטעם כעיקר מצין למשמע מינה נמי דעתיה דר"ע בהיתר מצטרף לאיסור), א"ל משום דהוה נזיר וחטאת שני כתובים הבאין כאחד ואין מלמדין, נזיר דתניא

ולפי"ז כתב בשו"ת אבני ציון (ח"א סי' י"א אות ח) דזה אי אמרינן באיסור עשה אי עביד מהני, תליא אי ס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין או אין מלמדין, דאי ס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין שפיר ילפינן מכאן דבכל עשה אמרינן אי עביד מהני, משא"כ אי ס"ל דשני כתובים הבכ"א אין מלמדין או אמרינן גם באיסור עשה אי עביד לא מהני עיי"ש.

ונודע תמיהת המפרשים על מה שיצאו ישראל ממצרים אחר רד"ו שנים, הלא הגזירה היתה על ארבע מאות שנים, ואיתא במכילתא פרשת בא (פ"ד), רבי אומר, כתוב אחד אומר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וכתוב אחד אומר ודור רביעי ישובו הנה, כיצד יתקיימו שני כתובין אלו, אמר הקב"ה אם עושין תשובה אני גואלם לדורות, ואם לאו אני גואלם לשנים עיי"ש, וכתב בספר ברכת שמואל (פרשת בשלח) דהגזירה היתה מיד באופן זה דאם ייחזרו בתשובה ייחשבו השנים מלידת יצחק, ואם לא ישובו ייחשב מזמן התחלת השעבוד עיי"ש.

ועיין בספר ערבי נחל (דרוש ב' לפסח אות ד) שכתב הטעם דיצאו בני ישראל ממצרים קודם שנשלמו הד' מאות שנים שנגזר עליהם, לפי"מ דאמרינן במסכת סנהדרין (דף צ"ח) א"ר אלכסנדר, ריב"ל רמי כתיב בעתה (הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ח' בעתה אחישנה) וכתיב אחישנה, זכו אחישנה לא זכו בעתה, רצ"ל כשיזכו מעשיהם ויעשו תשובה תבוא הגאולה קודם העת, משא"כ אם לא יזכו ח"ו, הגאולה מתאחרת עד עת הקבוע, וככה היה גם בגלות מצרים דמיד בשעת הגזירה היה שני זמנים לגאולה, זמן שהוא בעתה בארבע מאות שנים, וזמן בבחינת אחישנה אם יעשו תשובה, אלא לפי שזכו ישראל ועשו תשובה כמבואר במד"ר פרשת שמות (פרשה א-ל"ו) בפסוק וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים, רבנן אמרי וירא אלקים שעשו תשובה הבינונים וגם הרשעים הרהרו לעשות תשובה, וידע אלקים שאפילו אחד בחבירו לא היה יודע אלא הקב"ה לבדו, וזה מכוון את לבו וזה מכוון לבו ועושין תשובה עיי"ש, ולכן זכו ונתקיים בהם אחישנה ונגאלו קודם העת הקבוע עיי"ש.

ואיתא במסכת יומא (דף פ"ו), אמר ר' לוי, גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך, ר' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל וכו' עיי"ש, ובספר תוספת יום הכיפורים הביא מספר תאוה לעינים שכתב, דפליגי אי מהני תשובה לע"ז, דר' לוי ס"ל דגדולה תשובה שיש בה כח לכפר אף שכפר בעיקר ועבד עבודה זרה שזהו עד כסא הכבוד, דגם לחטא דע"ז מהני תשובה, ור' יוחנן ס"ל דעל כל דבר תשובה מכפרת, חוץ מעובד עבודה זרה וכופר בעיקר וזהו ולא עד בכלל, דלחטא דע"ז לא מהני תשובה עיי"ש.

ולפי"ז אי ס"ל דעל חטא עבודה זרה לא מהני תשובה אי אפשר לומר דיצאו קודם הזמן מפני שעשו תשובה, דהא היו אז במצרים עובדי ע"ז כדאיתא בילקוט (שמות רמז רל"ד) שהס"מ

הבאים כאחד, דממילה וחד מהנך איכא למילף, נמצא חד דלא איצטריך עיי"ש.

ולכאורה קשה א"כ לר' יהודה דס"ל דשני כתובים הבכ"א מלמדין כדאיתא במסכת סנהדרין (דף ס"ו), לדידיה קושיית התוס' בדוכתא קיימא, והא לא מסתברא לומר דאית מאן דס"ל דעשה דוחה לתו"ע, ויש ליישב דר' יהודה יליף להא דאין עשה דוחה לתו"ע מדאמר קרא גבי חטאת יקדש דהוסיף הכתוב עשה, כדי שלא נימא בזה עדל"ת (דהו"א דעשה דאכילת קדשים דוחה לל"ת) והשתא דחזינן דהוסיף הכתוב עשה כדי ללמוד הימנה שאין הל"ת נדחה, שוב ילפינן מינה לכה"ת כולה דאין עשה דוחה לתו"ע, דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן, ולכן אפילו לר' יהודה לא ילפינן מזיר כהן ומילה, דאדרבה ילפינן מהא דאמרה תורה יקדש דאין עשה דוחה לתו"ע.

ולפי"ז שפיר מיושב קושיית העולם, דאמנם רב אשי ידידיה ס"ל כשינויא דרבא דאין עדל"ת שבמקדש, אלא דבמסכת זבחים קאי על הברייתא דיקדש דהוא מהתורת כהנים דסתם ספרא ר' יהודה הוא כמבואר במסכת סנהדרין (דף פ"ו), ואליבא דר' יהודה קאמר דיקדש עשה הוא, והיינו כיון דר' יהודה ס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין א"כ בהכרח דר' יהודה ס"ל דיקדש הוא עשה וכנ"ל, משא"כ במסכת פסחים דקאי אליבא דר"ע דשני כתובים הבכ"א אין מלמדין וכבר ידעינן בלא"ה דאין עשה דוחה לתו"ע אין צ"ל דיקדש עשה הוא עכ"ד.

ונמצא לפי"ז דאי ס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין עכצ"ל דיקדש הוא עשה וילפינן מכאן לכה"ת דאין עשה דוחה לתו"ע, ולפי"ז י"ל דעשה דוחה ל"ת שבמקדש, ומהני תשובה על חטא דע"ז, משא"כ אי ס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, לדידיה לא צריכין לומר דיקדש הוא עשה, וי"ל כשינויא דרבא דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולפי"ז לא מהני תשובה על חטא דע"ז.

ובזה יבואר, בשכר שרבקה אמרה אלך, והיינו שנקטה בדעתה שנתקדשה כבר על ידי אליעזר, דאליעזר היה ראוי ליעשות שליח משום שנשתחרר, וע"כ דס"ל באיסור עשה אי עביד מהני, ושני כתובים הבכ"א מלמדין, ולפי"ז י"ל עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ומהני תשובה על חטא דע"ז, ועל כן זכו לצאת ממצרים ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ר"ע אומר נזיר ששרה פתו ביין ואכל כזית מפת ומיין חייב, (דטעמא דר"ע משום צירוף הוא, ואי נמי לא נשרית כל הפת ביין מצטרף נמי היתר לאיסור לחיובא) וחטאת הא דלעיל דאם כשירה היא תאכל כחמור שבה (תאכל הבולעת כחמור שבה, שהרי יש בה ב' מינין אחד חמור ואחד קל, וכלה הולכת אחר החמור אלמא היתר מצטרף לאיסור), ואמרינן בגמרא דלהכא הוי שני כתובים דבשלמא אי כתב רחמנא בחטאת לא גמר נזיר מינה דחולין מקדשים לא גמרינן, אלא ליכתב רחמנא בנזיר ותיתי חטאת ותגמור מיניה, ולכן הוי שני כתובים הבכ"א ואין מלמדין עיי"ש.

והקשו המפרשים דקשה טובא מסוגיא דזבחים הנ"ל, דשם רב אשי עצמו מתרץ דהיינו טעמא דחטאת מקדש הנוגע בה ולא אמרינן דעשה דאכילת קדשים ידחה לל"ת דאיסור אכילת פסולין, משום דיקדש עשה ואין עשה דוחה לתו"ע, וא"כ היכי קאמר הגמרא בפסחים דלא צריכי תרווייהו דלכתוב רחמנא נזיר ותיתי חטאת מיניה, הא איצטריך יקדש גבי חטאת כי היכא דלא נימא עדל"ת, וא"כ שוב לא הוי בכלל שני כתובים הבכ"א, והדקל"ד דנילוף מינה לכה"ת דהיתר מצטרף לאיסור עכ"ק, עיין שעה"מ הל' נדרים (פ"ג הל' ו') ובשור"ת בשמים ראש (ס' ר"ב) מייחס קושיא זו להרא"ש ז"ל, ובעיני פנים לתורה, ובספר מאה שערים שהאריכו בזה.

ובמהר"ם ברבי (חידושים לפ' זו) כתב לתרץ, דאיתא במסכת יבמות (דף ה'), אלא איתא (דאמרינן עדל"ת) מראשו דהך תנא, דתניא ראשו מה תלמוד לומר (במצורע כתיב יגלה את כל שערו הרי ראשו בכלל למה לי דכתיב ראשו), לפי שנאמר תער לא יעבור על ראשו, שומע אני אף מצורע ונזיר כן, תלמוד לומר ראשו (דאי לאו דרבי קרא הו"א דלא ליקוף אלמא אשמעינן קרא דאתי עשה וחיי ל"ת ומהכא נפק עדל"ת), איכא למיפרך מה לנזיר מצורע שכן ישנו בשאלה, דאי לא תימא הכי הא דקיי"ל דאין עשה דוחה ל"ת ועשה ליגמר מנזיר (בנזיר איכא ל"ת ועשה, תער לא יעבור על ראשו, קדוש יהיה גדל פרע), אלא מנזיר מאי טעמא לא גמרינן דאיכא למיפרך שכן ישנו בשאלה, ה"נ איכא למיפרך שכן ישנו בשאלה עיי"ש.

והקשו התוס' (ד"ה שכן), וא"ת, וניגמר במה הצד מכהן ונזיר דלידחי בעלמא עשה את לאו ועשה, ובמסכת נזיר (דף נ"ח:) בתר דקאמר כהן ונזיר לא גמרינן מהדדי קאמר ובעלמא לא ילפינן מינייהו משום דאיכא למיפרך כדאמרן, פי" מה לנזיר שכן ישנו בשאלה, וכהן אינו שוה בכל, ותימה דאמאי לא ניגמר מינייהו במה הצד, וי"ל דעל מה הצד פרכינן כל דהו דאינו לא קולא ולא חומרא, ואיכא למיפרך מה להצד השוה שבהן שיש בהן איסור גילוח וכו', אבל קשיא נילוף מכהן ונזיר ומילה דדחיא צרעת דהוי עשה ול"ת וכו', ונראה דהוי כמו שני כתובים